

The Mourning Practices of Tisha B'Av

I. אבילות ישנה ואבילות חדשה

1. תלמוד בבלי מסכת תענית דף ל עמוד א
תנו רבנן: כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב: אסור באכילה ובשתיה, ובסיכה ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה כנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות. אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא בקינות, באיוב ובדברים הרעים שבירמיה. ותינוקות של בית רבן בטלין, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב.

2. תלמוד בבלי מסכת תענית דף כו עמוד ב
רבי יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים

3. רא"ש מסכת תענית פרק ד סימן לו
...ואף על פי שהן מצות הנוהגות באבל ותניא כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב. ההיא לענין מצות לא תעשה הנוהגות באבל תניא. אבל מצות עשה שבאבל כגון כפיית המטה ועטיפת הראש בהנך לא קא אמר.

4. רי"ף מסכת תענית דף י עמוד א
אמר רב יהודה אמר שמואל לא הודו לו חכמים עשאוהו כמי שמתו מוטל לפניו דאינו נוהג אבילות ואינו חייב בכפיית המטה.

5. *Out of the Whirlwind*, Rabbi Soloveitchik

With regard to historical mourning, avelut yeshanah, Jews can observe avelut, engage in nihug avelut and comply with its laws. But they are not avelim with respect to their gavra, their personhood.

6. הררי קדם חלק ב' סימן קמח עמ' רחצ

והנה אחת מעיקר המלוות של ת"צ היא אמירת הקינות, ונראה דבאבילות דעלמא לא מלינו מלוות קינות אלא הספד. משא"כ באבילות דת"צ כתוב קראו למקוננות ותצכינה ותרדנה עיינו דמעה. ונראה לבאר את החילוק הזה, דחלוק החיוב של קינות מהספד, דהספד עיקרו צל להזכיר את האצידה ולתת כבוד ויקרא דשכבי להנפטר, משא"כ קינות עיקרו הוא צבייה דמעוות לשם הצביה גופא, וכמוש"כ האצבה צלום החמישי, דעיקר הקיום של ת"צ הוא ע"י צכה תצכה צלילה, צלי שיעור וצלי גבול וכמו שכתוב ואצבה יומם ולילה, ויסוד הדברים הוא כמש"כ דבאבילות דעלמא יש לה גבול ומידה, דהלא היא צכלל מנהגו של עולם, וע"כ הכל הוא לצבד המת ויקרא דשכבי, משא"כ באבילות ישנה שהוא חורבן הטבע ומנהגו של עולם, וכל דור שלא נצנה

ויסוד החילוק בין אבילות דעלמא לאבילות על חורבן ציהמ"ק, נראה, דהחילוק הזה מתבאר מתוך דברי הרמב"ם עלמנו, שהרי הטעם שעל אבילות חדשה אין להטער יותר מדאי, מבואר ברמב"ם כי זה מנהגו של עולם, ועל כן המלצר עלמנו יותר על מנהגו של עולם הרי זה טפס, ושיעור האבילות הוא כפי חיוב התורה ולא יותר, אבל חורבן ציהמ"ק שלא היה לריח ליחרצ עפ"י טבע העולם, אלא שגרם החטא שנכשלו ונטמאו צעצירות כדאיתא בש"ס ע"ז, אי"ז מנהגו של עולם אלא ההיפך ממנהגו של עולם, וע"כ התם ראוי להטער יותר מדאי ואין שיעור לאבילות, וביותר דצכלל כה"ג אין זה יותר מדאי, דמכיון שהחורבן אינו מנהגו של עולם, ממילא אין שיעור ומידה להאבילות.

הרי"ף קדם - 3. סימניו יקראו יום צו צו עשה הרי"ף עמוד 114
הרי"ף קדם - 3. סימניו יקראו יום צו צו עשה הרי"ף עמוד 114

II. Torah Study: What Can I Learn and How Deeply Can I Learn?

7. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנ"ד
סעיף א

תשעה באב אסור ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה כנביאים וכתובים, ולשנות במשנה ובמדרש ובגמרא בהלכות ובאגדות, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהילים יט, ט) ותינוקות של בית רבן בטלים בו אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה; ואם יש ביניהם פסוקי נחמה, צריך לדלגם.

סעיף ב
ומותר לתלמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין, וכן לתלמוד פירוש איכה ופירוש איוב.

8. משנה ברורה סימן תקנד ס"ק ב-ג

(ב) הרעים - ורעות עכו"ם אסור לקרות.

(ג) איכה - וכן אגדת החורבן בפרק הניזקין ובפרק חלק ולקרות בחורבן הנזכר ביוסיפון מותר [לבוש]:

9. משנה ברורה משנה ברורה סימן תקנד ס"ק ב, ד מהדורת דרשו הע' 5, 8

לתשובה, ואף ראוי לעשות כן [חוץ מכיום הראשון]. וכן הביא הש"ד חמד (אסיפת דינים מערכת אבלות אות כה) מספר נהו שלום (י"ד סי' שפד ס"ק א) שמותר לאבל ללמוד בספרי יראה ומוטר המעוררים לב האדם לתשובה, כיון שמדת הדין מתחנה עליו וגדולה התשובה שמביאה רפואה לו ולכל העולם. ודעת הגר"ש אלישיב (הלכות ומנהגי בין המצרים עמ' קמח) לענין תשעה באב, שמותר ללמוד בספרי מוסר אף כשיש בהם אגדות ומדרשי חז"ל, הואיל ואין הכוונה ללימוד אלא להתעורר לתשובה ותיקון המידות שווה חובת היום בתענית [אך כל זה כשלומד לשם ההתעוררות שבלמוד המוסר, אולם אסור ללמוד בספרי המוסר לשם ידיעת המדרשים והאגדות המובאים בהם].
מאידך, בשו"ת אור לציון (חיג פ"ג כ"ט תשובה א) כתב שיש להחמיר ולהימנע מקריאת ספרי מוסר, ובעיקר מהפוסקים ומאמרי חז"ל המזכירים שם. וכעין זה דעת הגר"ח קניבסקי והגר"ש דבליצקי (רבבות אפרים ח"א סי' שפ) שאין ללמוד בספרי מוסר שמובאים בהם פוסקים ומאמרי חז"ל. והוסיף הגר"ש דבליצקי, שאפשר שגם הנהו שלום [המובא לעיל] לא התיר אלא ספרי מוסר המיוסדים על רעיונות מוסריים ללא ציטוט מאמרי חז"ל.

10. הררי קדם חלק ב' סימן קמג עמ' רצב

זו דהיתר הוא כדי להזכיר חורבן ציהמ"ק, ונראה ע"פ המצואר, דצחמת מלד הדין היה לריך לאסור ללמוד גם בדברים הרעים, אלא דזכו היתר מיוחד משום דהוי ענינא דיומא צת"צ, ויש בלימוד קיום נוסף צת"צ של זכרון חורבן ציהמ"ק, ומה"ע י"ל דיש היתר ללמוד צת"צ גם צעיון עמוק, ושלא כדעת רוב הפוסקים, ע' צזה צצ"י שס צשס רצינו פרץ, ולהנ"ל זה הוי קיום מיוחד ללמוד בדברים הרעים צת"צ, וא"כ אפילו צעיון מותר, וכן היה סצור הגר"ח ז"ל,

הררי קדם - ב' סולובייצקי, יוסף דוב בן ששה הלוי / עמוד 308
הדפוס המודרנאי הירושלמי

8) אך החז"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' קמב) אמר על דברי המג"א והט"ז המובאים כאן במשנ"ב, שלא יתכן שיתירו ללמוד גמרא אבל לא בעיון, וכמו כן דעתו (שם), שמותר ללמוד את מגילת איכה עם פירוש לחם דמעה שהוא פירוש ארוך. וכן העיד הגר"ח קניבסקי (קרא עלי מועד הערות הגר"ח קניבסקי אות לב, ובמהדורת תשע"ג דינים ומנהגים של החז"א סכ"ט) שדעת החז"א שבדברים המותרים אפשר ללמוד גם בעיון, ושהתיר לו לעיון בפירושי איכה הארוכים בדרושים גדולים, אך הוסיף שאולי צריך לומר שיש דרגות בעיון. ודעת הגר"ש אלישיב (הערות מועד קטן כא, א) לגבי אב"ל, שיכול ללמוד בדברים המותרים בעיון, אך לא בעיון שיצא לו מזה לחדש חידושים [וראה בערוך השלחן י"ד סי' שפד ס"ח].

11. בית יוסף אורח חיים סימן תקנד

וה"ר פרץ כתב ובפירוש איכה אבל לא בפירוש איוב משום דהוי עמוק טפי ואמרינן קורין דוקא אבל לענין סברא אסור עכ"ל: ובתשובת מהרי"ל (סי' רא) כתוב ללמוד בתשעה באב פירוש ירמיה ואיוב לא ידעתי במה נסתפק אדוני לחלק בין הפירוש והקריאה אטו בשופטני עסקינן שאינם מבינים מה שמוציאין מפייהם ואי משום שיש בו עיון מכל שכן דעדיף דהא רבי מאיר מתיר אפילו אינו תוכחה לקרות ולשנות במקום שאינו רגיל ואף על גב דקיי"ל כרבי יהודה מכל מקום חזינו דכל מה דמצטער ללמדו ומתקשה טפי עדיף

12. משנה ברורה סימן תקנד ס"ק ד-ה

(ד) מגלחין - אף על גב דיש בו גם כמה דיני מנודה ומוחרם מ"מ מותר ללמוד אבל לישא וליתן בהלכה בודאי אסור [מ"א בשם מהרי"ל] וכעין זה כתב ג"כ הט"ז דאפילו במקום דמותר ללמוד היינו שילמוד בפשוטן של דברים אבל לא דרך פלפול. ואפילו בהרהור לפרש דבר חמור אסור מטעם שיהיה לו שמחה אחר שיתיישב לו:
(ה) ע"י הרהור - אף דהרהור לאו כדבור דמי שאני הכא דעיקר טעמא משום שמחה ובהרהור איכא שמחה ומה"ט אסור ללמוד איזה דרוש או קשיא או תירוץ אפילו בדברים הרעים מפני ששמחה היא לו.

13. שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנד סעיף ד

ומותר לקרות כל סדר היום, ופרשת הקרבנות, ומשנת איזהו מקומן, ומדרש רבי ישמעאל.
הגה: ומותר לחזור הפרשה בתשעה באב (מנהגים).

14. משנה ברורה סימן תקנד ס"ק ז-ח

ומה שכתוב בשו"ע ופרשת הקרבנות היינו פרשת התמיד:
ומותר לחזור הפרשה בט"ב - היינו חזן הקורא מותר לו לחזור הפרשה קודם שיקרא והיינו אפילו במנחה דאלו בשחרית פרשה כי תוליד פשיטא דמעין המאורע היא:

15. שער הציון סימן תקנד ס"ק יא

ולא העתקתי פירוש הט"ז דהיינו, מי שרגיל לחזור פרשת השבוע באותו יום, דהיינו, שחל ט' באב ביום ה' ומשום דהוי לה כסדר היום, ואליה רבה כתב גם כן הכי, משום דכמה אחרונים מפקפקין על זה

[משנ"ב ס"ק ז]
קשהו סדר היום (12) וכו', תהלים ושיירי היחוד ב'מנחה' (13) וכו', שאינו מספר היום (14) וכו', הקתוב בסוף סימן א15.
(12) ואף מזמור לתורה, כתב לקמן (סי' תקנט ס"ק ב) שנחשב מסדר היום. ופרשת העקידה, כתב הערוך השלחן (סי' ש) שאף היא בכלל סדר היום ומותר לאומרה, וכן דעת הגר"ש אויערבך (שלמי מועד פצ"א עמ' תצו).
ומי שאינו רגיל תמיד לומר משנת איזהו מקומן, דעת הגר"ח קניבסקי (קרא עלי מועד פ"ח ס"ק ו) שלא יקרא בתשעה באב, וכן דעת הגר"ש אויערבך (שלמי מועד שם) אף ביחס לפרשת התמיד, העקידה וברייתא דרבי ישמעאל.

III. Greetings

16. רא"ש מסכת תענית פרק ד סימן לז
תוספתא (פ"ג) אין שאילת שלום לחברים בתשעה באב אבל משיבין את ההדיוטות בשפה רפה והכי איתא בירושלמי (פ"א הלכה ח') אין שואלים בשלום חברים בתשעה באב אבל משיבין את ההדיוטות בשפה רפה.

17. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנד סעיף כ
אין שאלת שלום לחבירו בת"ב, והדיוטות שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבים להם בשפה רפה ובכבוד ראש.

18. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנד סעיף כ
(מא) אין שאלת שלום וכו' - וה"ה לומר לו **צפרא טבא נמי אסור**. וה"ה לשלוח דורון לחבירו בט"ב אסור [אחרונים]:
(מב) לחבירו בט"ב - ולע"ה טוב שיודיע לו שהיום אסור ליתן שלום ולא יהיה לו איבה עבור זה עליו:

19. חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף כז עמוד ב
ת"ר אבל כיון שנענע בראשו שוב אין מנחמין רשאים לישב אצלו. פי' הרב ר' יצחק נ' גיאת ז"ל לפי שהאבל אסור בנתינת שלום בזמן שפוטרו את המנחמין שוחה לנגדם מעט כתלמיד השוחה לרבו ליתן לו שלום וזו היא פטירתן ע"כ, **ולמדנו מן הפירוש הזה כי האבל מותר לשחות בתוך ז' כדרך ששוחין נותני שלום כיון שאינו נותן שלום ממש**, ואף על פי שיש לדחות דכבוד המנחמין שאני, סברא הוא דלא למימר הכי דכה"ג שרי למיעבד אפי' ליחיד.

20. הליכות שלמה ט' באב ארחות הלכה הע' 30
בשעת הברית, בלא ה"פסיק" שלאחר תיבת "טלית". **ומברכים** ברכת מזל טוב בתשעה באב לבעלי שמחה. וכן נהג רבנו הן בתשעה באב והן לאבלים בתוך שבעה (וראה גשר החיים פכ"א, ז, ז). ועיין מ"ב סי' תקנ"ד סקמ"א דברכת צפרא טבא אסור, וה"ה שאלת "מה שלומך" או "איך אתה מרגיש" ששואל אדם לחברו משום דרך ארץ, אסור (אם לא ששואל כן לחולה או מסיבה אחרת כלשהי). רשימות ועיין הליכות שלמה תפלה פרק שני, בדבר הלכה אות כ"ו, לענין אמירת שלו' לאבל שאם היא לשם נימוס גרידא כנהוג האידנא ואינו מתכוין לברכה, שרי, ויל"ע בכה"ג לענין ת"ב. **ולענין אמירת "להתראות" כנהוג כשנפטר מחברו**, אמר רבנו דראוי להמנע מכך בת"ב, ופעם אמר לשואל שיוכל לומר "שנזכה להתראות יחד בבית המקדש". 31. שם. ובעלית רבנו לתורה בשחרית בירך בלחש "ברוך דין האמת" הליכות שלמה <מועדי השנה> ניסן-אב / אוירבאד, שלמה זלמן בן חיים יהודה ליב / עמוד 446 הודפס מאתר אוצר החכמה

21. שו"ת הר צבי יורה דעה סימן רצ
בדין שאילת שלום לאבל. ע"ד השאלה, באנגליה יש מנהג שמאחלים לאבלים חיים ארוכים ונותנים להם יד. האם זה נחשב כשאילת שלום. נראה דזה שמאחלים לאבלים חיים ארוכים ונותנים להם יד אין זה נכלל באיסור של שאילת שלום וזה רק ברכה מהמנחם לאבל.

22. גשר החיים פרק כא עמ' רכה
לומר גם לשון "צפרא טבא" (א"ר ואשל אברהם שם תקנ"ד וח"א וש"א). הגם דלא מצינו שיהא אסור לברך לחברו שאר סוגי ברכות כגון לרפואה וכדומה (כאמור הלאה ז') **י"ל מכיון שצפרא טבא אומרים במקום שאלת שלום החמירו גם בכגון דא כדי שלא לחלק.**

גשר החיים - א / טוקאצ'נסקי, יחיאל מיכל בן אהרן / עמוד 225 הודפס מאתר אוצר החכמה

IV. Work

23. טור אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנד
וגרסינן בפרק מקום שנהגו מקום שנהגו לעשות מלאכה בט"ב עושיין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושיין

24. בית יוסף אורח חיים סימן תקנד אות כב - כג ד"ה וגרסינן בפרק
ואני אומר כי מנהג פשוט היה בספרד שלא לעשות מלאכה בתשעה באב וכן מנהג כל ישראל בכל מקום ששמענו

25. דרכי משה הקצר אורח חיים סימן תקנד אות (י)

כתב בתרומת הדין סימן קנ"ג כל מלאכה בין של טורח בין שאינה של טורח אפילו אם היא מלאכת הדיוט אם יש בה שיהוי קצת שמשתהה בה אין לעשותה בתשעה באב מפני שעל ידי כך מתבטל מעינוי אבל הדלקת נרות וקשירה וכדומה שאין בה שיהוי מותר:

26. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנד סעיף כב

הגה: ולא נהגו באיסור מלאכה כי אם עד חצות (מנהגים). ונהגו להחמיר עד חצות בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפילו מעשה הדיוט; אבל דבר שאין בה שיהוי, כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה, מותרת.

27. לבוש אורח חיים סימן תקנד סעיף כב

נוהגין עכשיו בכל מקומות ישראל שלא לעשות מלאכה בט' באב, משום שיש בה שמחה, והיום הוא יום אבל, אי נמי לאידך גיסא משום דאיקררי מועד שיהיה כן במהרה בימינו:

28. משנה ברורה סימן תקנד ס"ק מג

(מג) אין עושין - כדי שלא יסיחו דעתם מהאבלות ומטעם זה גם בלילה אסור במלאכה דהא גם בלילה מחוייב להתאבל מיהו כל מלאכה שאין בה שיהוי שרי דאין מסיח דעתו בכך:

29. ערוך השולחן אורח חיים סימן תקנד

ובמדינתנו המנהג עד חצות היום שלא לעשות מלאכה והאמת שעכשיו המנהג רק עד אחר אמירת הקינות והיה מהראוי להאריך בהם עד חצות אך א"א להנהיג כן מפני דוחק הפרנסה אך כיון שנהגו כן אין איסור בדבר כיון דת"ב תלוי במנהג לפי דין המשנה ומ"מ היריאים נזהרים שלא לעשות קודם חצות וכן שלא לפתוח החנות קודם חצות וכל זה הוא במלאכה מרובה שיש בה שיהוי קצת אפילו מעשה הדיוט אבל דבר שאין בה שיהוי כגון הדלקת נרות וקשירה וכדומה לית לן בה אפילו קודם חצות וכן אין מציעין המטות קודם חצות ואין מכבדין הבית בט"ב

30. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנד סעיף סעיף כג

ומלאכת דבר האבד מותר, כדרך שאמרו בחולו של מועד.

31. משנה ברורה סימן תקנד ס"ק מח

(מח) דבר האבד מותר - אם ירד או שייירות באים מותר לקנות מהם ע"י עכו"מ [אבל לא ע"י עצמו דמסיח דעתו מאבילות] אפילו קודם חצות וכ"ש למכור דהוי דבר האבד כמש"כ ב"ד סימן ש"פ ס"ז לענין אבל:

32. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנד סעיף סעיף כד

כל העושה מלאכה בתשעה באב, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה.

33. משנה ברורה סימן תקנד ס"ק מט

(מט) כל העושה מלאכה וכו' - היינו אפילו במקום שנהגו לעשות ואפילו לאחר חצות ומשמע מגמרא דוקא כשקובע עצמו למלאכה ומסיח דעתו מהאבילות. וע"כ אף שמותר לישא וליתן אחר חצות לא ימשוך בעסקיו כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות:

34. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנד סעיף כב

ואפילו במקום שנהגו שלא לעשות, מותר ע"י אינו יהודי, אפילו בביתו

35. משנה ברורה סימן תקנד ס"ק מו

(מו) מותר ע"י עכו"מ - אכן לבנות בנין דאושא מילתא אסור אפילו ע"י עכו"מ:

36. שער הציון סימן תקנד ס"ק נ

ועיין בדרך החיים דאף פרקמטיא אסור אפילו על ידי עכו"מ משום דהוי פרסום: